

**KORXONALAR MOLIYAVIY FAOLIYATINING IQTISODIY
MODELINI TUZISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH**

Alixonov Mirzoulougbek Paxlavonjon O'g'li

Andijon Mashinasozlik Instituti Iqtisodiyotda
axborot texnologiyalari va tizimlari yonalishi
2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalar moliyaviy faoliyatining iqtisodiy modelini tuzishda axborot-texnologiyalaridan foydalanish jarayonining tahlili haqidagi bir qator fikr mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Korxonalar , jahon iqtisodiyoti, moliyaviy faoliyat tahlili , mehnat bozori, ishbilarmonlik muhiti , moliyaviy xizmat .

**ECONOMICS OF FINANCIAL ACTIVITIES OF ENTERPRISES
USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MODEL BUILDING**

Alixonov Mirzoulougbek Paxlavonjon O'g'li

Andijan Institute of Mechanical Engineering,
Information Technology and Systems in Economics
2-course master

Abstract: This article provides a number of comments on the analysis of the process of using information technology in the development of economic models of financial activity of enterprises.

Keywords: Enterprises, world economy, financial performance analysis, labor market, business environment, financial services.

**ЭКОНОМИКА ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
МОДЕЛИРОВАНИИ**

Alixonov Mirzoulougbek Paxlavonjon O'g'li

Андижанский институт машиностроения,
информационных технологий и систем в экономике

Аннотация: В данной статье приводится ряд замечаний по анализу процесса использования информационных технологий при разработке экономических моделей финансовой деятельности предприятий.

Ключевые слова: Предприятия, мировая экономика, анализ финансовых результатов, рынок труда, деловая среда, финансовые услуги.

Jahon iqtisodiyotining globallushuv jarayonini tezlashib borishi jahon bozorida turlicha jarayonlarning rivojlanib borishiga zamin yaratmoqda. Jahon iqtisodiyotidagi tub o'zgarishlar barcha davlatlarning dunyo bozorlarida yangidan yangi mahsulotlar bilan kirib kelishlari, tovarlar sifatini oshirishga, axborot texnologiyalarni olib kirishga va yangi innovatsion mahsulotlarni yaratilishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa har qanday davlatlarning jahon bozorida keskin raqobatning o'sishiga olib keldi.

Sanoat korxonalarining ayrim rahbarlari esa ushbu raqobat kurashiga e'tibor qaratmasdan, kundalik ishlar bilan vaqt o'tkazmoqdalar. O'zbekiston Prezidenti SHavkat Mirziyoev 2020 yilning 29 dekabrda Oliy Majlisiga qilgan Murojaatnomasida ushbu masalaga tanqidiy baho berib, shunday degan edilar: "Yana bir jiddiy kamchilik shuki, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hisobidan xodimlar sonini va ish jarayonlarini optimallashtirish choralari ko'rilmayapti" [1. 3 b]. Prezidentimiz SHavkat Mirziyoev tomonidan ko'tarilgan ushbu masala korxonalar moliyaviy faoliyatining iqtisodiy modelini tuzishda axborot texnologiyalardan foydalanishga ham bevosita dahldor va o'ta dolzarbdir.

Zamonaviy va raqobatbardosh ishbilarmonlik muhitida zamonaviy axborot texnologiyalari biznes uchun ustuvor ahamiyat kasb etadi va bu sohada olib borilgan tadqiqotlar tez rivojlanmoqda. "Axborot texnologiyalari ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining ko'p qismini egalladi. Bu asr axborotlashtirish va raqamlashtirishning asriga aylandi". [7. 2 b] Bu holat inson hayotiga ham, ish dunyosiga ham bevosita ta'sir qiladi. An'anaviy biznes tuzilmalari va ish uslublari texnologiya ta'siri bilan o'zgaradi. Ayniqsa, 1980 - yillardan to hozirgi kungacha, axborot texnologiyalari, birinchi navbatda, kompyuterlar va undan kelib

chiqadigan kommunikatsiya texnologiyalaridagi eng muhim rivojlanishdir. Ushbu rivojlanish tufayli axborot oqimi tezlashdi, axborot almashish va boshqarish osonlashdi. SHunday qilib, mahsulot va xizmatlar oqimidan keyin korxonalarda muhokama qilinishi kerak bo'lgan eng muhim oqim - bu axborot oqimi. Bu oqim mahsulot va xizmatlar oqimiga to'g'ridan - to'g'ri ta'sir ko'rsatadi va mahsulot va xizmatlar oqimi axborot oqimi aniqlagan kanallardan kelib chiqadi [6. 7 b].

Korxonalar moliyaviy xizmatining vazifalari moliyaviy hujjatlar aylanishini, o'zaro hisob - kitoblarni, mablag'larni jalb qilish va joylashtirishni, moliyaviy - xo'jalik faoliyatini nazorat qilishni, moliyaviy oqimlarni optimallashtirishni, biznes rejani tuzishni, moliyaviy hisobotlarni tayyorlashni, korxonaning moliyaviy holatini tahlil qilish va prognoz qilishni o'z ichiga oladi. Biroq, bu funktsiyalarni bajarish uchun moliyaviy xizmat korxonalar boshqa boshqaruv xizmatlaridan (xarid, ishlab chiqarish, sotish) ma'lumotga muhtoj bo'ladi. Dunyo olimlarning kuzatishlarini shuni ko'rsatdiki, korporativ moliyalashtirishning asosiy funktsiyalarini amalga oshirish ERP (Enterprise Resource Planing) va MRP II (Manufacturing Resources Planning) tizimlari yordamida ushbu vazialarni samarali bajarish mumkin. Bu tizimlar korxonalar faoliyatining barcha sohalarini qamrab oluvchi echimlar majmuini nazarda tutadi. Har bir sohaning o'ziga xos axborot kompleksi bor. Ularning kiritilishida birlamchi hujjatlar qabul qilinadi, chiqishlar esa axborot modeli talablariga muvofiq qayta ishlanadi va keyingi ishlarga tayyorlanadi va korxonaning boshqa ko'rsatkichlari bilan umumlashtiriladi.

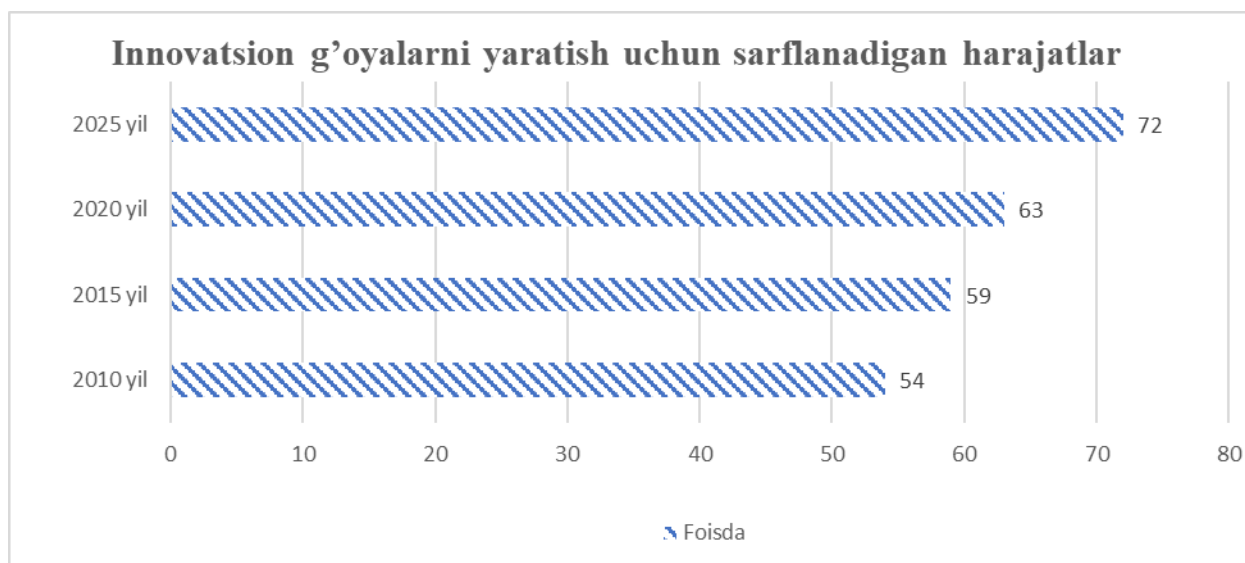
Korxonalar moliyaviy faoliyatiga axborot texnologiyalarini joriy etish quyidagi bosqichlarda amalga talab etiladi:

1. Amalga oshirish metodikasini tanlash.
2. Axborot tizimini tanlash.

Korxonalar moliyaviy faoliyatini boshqaruvida korporativ axborot texnologiyalarini joriy etishning bir necha usullari mavjud. Ularning tanlovi asosan korxonaning maqsad va imkoniyatlariga (biznes reja, boshqaruv tuzilmasining samaradorligi), shuningdek joriy etilayotgan axborot texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq bo'lib ularni bir nechta asosiy turlari mavjud:

- axborot texnologiyalarini keng miqyosda joriy etish;
- axborot texnologiyalari modelini izchil qurish;
- "biznesning eng yaxshi amaliyoti tizimda" tamoyili asosida amalga oshirish.

Hozirgi kunda axborot texnologiyalari soxasida innovatsion g'oyalarni yaratish uchun sarflanadigan harajatlar ko'лами ortib bormoqda. Jumladan, 2010 yildan 2015 yilga o'zgarishi 54% dan 59% gacha o'zgargan. 2020 yilga borib ushbu ko'rsatkich 63% ga va 2025 yilga kelib 72 % chiqishi prognoz qilinmoqda. Yaratilgan innovatsion g'oyalardan kelib tushgan tushumlar miqdori 2016 yilga nisbatan 2017 yilga 2,5% ga kamaygan bo'lsa, 2018 yilda o'sish sur'ati 2017 yilga nisbatan 11,4% ni tashkil etgan. Demak keyingi yillardan boshlab ishlab chiqarishga joriy etilgan innovatsion g'oyalardan kelib tushadigan tushum oshishini kuzatish mumkin.

1-rasm. Axborot texnologiyalari soxasida innovatsion g'oyalarni yaratish uchun sarflanadigan harajatlar dinamika

Yuqorida keltirilgan 1-rasmdan ko'rinib turibdiki, korxonalar moliyaviy faoliyatiga axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha qilinadigan xarajatlardan qo'rqmaslik kerak. Bu xarajatlar 3-4 yil ichida o'zini to'la qoplaydi.

Bizga ma'lumki, moliyaviy rejalashtirish usullari - bu moliyaviy ko'rsatkichlarni hisoblash usullari va usullari. Zamonaviy bozor sharoitida moliyaviy menejment moliyaviy rejalashtirish va nazorat qilishning me'yoriy, hisoblash va tahliliy, balans, rejalashtirish qarorlarini optimallashtirish usuli, koeffitsient, proporsional bog'liqlik usuli, vaziyatni tahlil qilish, ekspert baholari, ekstrapolyatsiya kabi usullardan foydalanishga asoslangan. Iqtisodiy va matematik modellashtirish. Moliyaviy rejalashtirishga faqat moliyaviy loyihalarni avtomatlashtirish orqali erishish mumkin [5. 14 b].

Moliyaviy hisob - kitoblarni avtomatlashtirish esa, moliyaviy prognozlarni tuzishdan tashqari (tahlillar o'tkaziladi va korxonaning moliyaviy ahvoli uchun turli xil variantlar hisoblab chiqiladi), buxgalteriya hisobining uzluksiz davom etishi haqidagi operatsion ma'lumotlarni tahlil qilishga imkon beradigan doimiy boshqaruv hisobini ta'minlaydi. Korxonalar yoki uning tarkibiy bo'linmalarining iqtisodiy faoliyatining ayrim turlari uchun ilgari tasdiqlangan byudjetlarning bajarilishi (pul oqimi, foydaning darajasi va og'irligi va boshqalar. n.). Byudjet ijrosini turli korporativ axborot tizimlari yordamida tashkil etish, tahlil qilish va nazorat qilish mumkin, lekin kompaniyaning byudjetini boshqarishning maksimal imkoniyatlariga maxsus dasturiy mahsulotlar - avtomatlashtirilgan byudjet tizimlari (ABT) yordamida erishish mumkin. ABT - bu kompaniyaning elektron moliyaviy modeli bo'lib, u byudjetlarning o'zaro bog'liqligini - sotish, ishlab chiqarish, sotib olish, investitsiyalar, pul oqimi va boshqalarni o'z ichiga oladi, uni qo'llash orqali resurslarni rejalashtirish va ularni haqiqiy natijalar bilan solishtirish mumkin emas. lekin byudjet ko'rsatkichlarining joriy va kelajakdagi o'zgarishlari korxonaning moliyaviy holatiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish imkonini beruvchi tizimdir.

Eng oddiy va eng arzon tizimlardan biri bu Microsoft Excel dasturi. Ushbu dasturiy mahsulotning asosiy afzalligi - bu har qanday formulalarni chiqarish, bir nechta munosabatlar va prognozlarni o'rnatish, buxgalteriya hisobining ko'p tizimlaridan ma'lumotlarni, shuningdek matnli fayllarni import qilish, bu ma'lumotlarni kiritishni ancha soddalashtiradi.

Yuqorida bildirigan fikrlarga xulosa yasab shuni aytish mumkinki, maqsad va vazifalarga muvofiq korxonalarining moliyaviy faoliyatida axborot texnologiyalaridan foydalanish biznesda axborot texnologiyalari va tizimlarining manba va mahsulot sifatida ortib borayotgan roli kompaniyalarning raqobatbardosh ustunligini belgilab beradi. Axborot texnologiyalari funkcionalligining rivojlanishi buxgalteriya hisobi va prognoz funktsiyalari sohasida an'anaviy va yangi echimlarni birlashtirishda, iqtisodiy tahlil va rejalashtirishning har xil turlarini o'tkazish uchun ma'lumotlarni qayta ishlash mexanizmlarini ishlab chiqishda, korporativ axborot texnologiyalarida moliyaviy boshqaruv muammolarini hal qilishni ta'minlashda va MRP- ERP kabi xalqaro standartlar talablarini hisobga olgan holda korporativ axborot texnologiyalarini qurishda beqiyos yordam beradi.

SHuningdek, korporativ axborot texnologiyalari va tizimlarini ishlab chiquvchilarning asosiy vazifasi nafaqat ularning qonun talablariga muvofiqligini ta'minlash, balki korxonalarining moliyaviy faoliyatini boshqarishning modullari va dasturlarini yaratishdir. Axborot texnologiyalari va tizimlarini rivojlanishining asosiy yo'nalishi - MRP va ERP boshqaruvining G'arb standartlariga asoslangan korxonalarini moliyaviy boshqarishda ularni amalga oshirishning murakkabligidadir. Ushbu texnologiyalarda konturlar rejalashtirish, biznes rejani boshqarish, to'lov taqvimini, moliyaviy tahlil, rejalashtirilgan hisob - kitoblar va ishlab chiqarishning haqiqiy xarajatlarini hisobga olish kabi moliyaviy modullarni o'z ichiga oladi.

Korxonalarini boshqarish axborot texnologiyalari va tizimlarini korxonalar moliyaviy boshqaruvi uchun tanlashda quyidagi taqqoslash mezonlaridan foydalanishni tavsiya etamiz: axborot texnologiyalari yoki tizimning umumiy qiymati, funktsional to'liqligi, egiluvchanligi, ishlab chiqarish qobiliyati, integratsiyasi, tizimning ochiqligi, biznesga nisbatan o'zgarmasligi, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va o'zgartirish istiqbollari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Prezidenti SHavkat Mirziyoevning Oliy Majlisiga Murojaatnomasi. 2020 yil 29 dekabri. www.tutkiston.uz
2. Адамов Н. Тилов А. Бюджетирование в коммерческих организациях. Краткое руководство. СПб. Питер 2007.
3. Бабич Т.Р. и бошқалар. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. М. Инфра – М. 2012
4. Burxonov A.U. “Sanoat korxonalari moliyaviy barqarorligini baholash usuli” . <http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/27>
5. Vahobov AV., Ibrohimov AT., Ishonqulov N.F. «Moliyaviy va boshqaruv tahlili». Darslik. T.; «Sharq», 2005 y.
6. Казанкина О.А. Экономическая библиотека - <http://economy-lib.com/ekonomicheskaya-effektivnost-ispolzovaniya-informatsionnyh-tehnologiy-v-finansovoy-deyatelnosti-predpriyatiy#ixzz76jNQUFGE>
7. Эралиев А.А. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-ekonomika-eto-klyuch-v-povyshenii-ekonomicheskogo-rosta-strany>